

Dirk Duijzer: emancipatie van de agrarische sector is voltooid

Annemarie Jorritsma over de neergang van het PBO-stelsel

Sharon Dijksma over de opheffing en toekomst van de schappen

SERspecial

Product- en bedrijf- schappen

1950 tot 2015

Ernst van den Ende, Plant Sciences Wageningen:

‘Iedereen profiteert van open innovatie’

Kennisinstituten en zaadveredelaars hebben ‘goud in handen’ voor verduurzaming. Maar na opheffing van de schappen wordt er niets mee gedaan. Volgens Ernst van den Ende van de Wageningen Universiteit staan innovatie en verduurzaming stil.

TEKST Loek Kusiak **FOTO** Christiaan Krouwels

In de tijd van de productschappen werd er hard gewerkt aan innovatie, dankzij geld van de overheid én van de collectieven. In de tuinbouwsector bijvoorbeeld, konden daardoor grote gewasbeschermingprogramma's worden uitgevoerd. Iedere teler had daar voordeel van.

Maar nu staat het onderzoek op het gebied van innovatie en verduurzaming stil. Ernst van den Ende, directeur *Plant Sciences Group* van de Wageningen Universiteit, ziet de situatie met lede ogen aan. Sinds de opheffing van de schappen verloor de onderzoeksgroep Plantkunde, die nauwe banden onderhield met telers en proefstations in tuin- en akkerbouw, 10 miljoen euro aan jaarmzet. Tientallen onderzoekers moesten omzien naar ander werk.

‘In feite is menselijk onderzoekskapitaal vernietigd’, concludeert Van den Ende. ‘Dat hebben de sectoren zichzelf aangedaan, want

zeer veel ondernemers hebben juist voordeel gehad bij het onderzoek in opdracht van het productschap.’ Hij betreurt het dat de kritiek van een kleine groep ondernemers tot de afschaffing van de schappen heeft geleid. Maar hij vindt ook dat er te weinig is gedaan om de schappen te redden. ‘De tuinbouwbestuurders en de bedrijven die nu huilen om de afschaffing van het productschap, hadden toen op de barricaden moeten staan. Argumenten en mooie voorbeelden over de toegevoegde waarde van het productschap lagen voor het oprapen.’

Hij noemt er zelf een paar. ‘Een teler die jaarlijks 800 euro aan heffing betaalde, kreeg daar honderden onderzoeksprojecten op tal van gebieden voor terug. Zelf werkte ik in de bollenstreek in een project voor gerichte gewasbescherming. Een bloembollenteler die 80 procent minder bestrijdingsmiddelen

gebruikt, bespaart twee- tot drieduizend euro per jaar. Daarmee heeft hij de heffing al drie keer terugverdiend. Een ander baanbrekend project was de droging van bloembollen in houten kisten. De kisten werden voorzien van een systeem voor luchtcirculatie. Dat leidde tot 30 procent energiebesparing. De lagere energiekosten voor de teler overtroffen ook hier enkele malen de productschapheffing.’

De innovatie rond de droging van bollen kwam voort uit fundamenteel onderzoek. Dat geldt ook voor de biologische bestrijding in kassen. ‘De invloed van de gouden driehoek van kennisinstellingen, overheid en bedrijven op de productie van veilig voedsel en verduurzaming van de tuinbouw is enorm geweest.’

Topsector

De topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen heeft onlangs de nota *Bron voor Groene Economie 2.0* uitgebracht. Een plan met een horizon tot 2030. Van den Ende: ‘Ook hier is publiek-private samenwerking essentieel voor de uitvoering, maar we zitten in een interbellum waarin we niet goed weten hoe we de financiering van agrarisch praktijkonderzoek vorm kunnen geven. Nu er geen collectief geld meer wordt opgehaald, moet ik voor elk PPS-project met de pet langs 40.000 tuinbouwbedrijven.

‘Wie wil er meebetalen aan onderzoek naar de bestrijding van, om maar een fictieve naam te noemen, de geelgestreepte hamerkever in krokussen?’ Dat wil die individuele teler dus niet. Hij heeft er het geld niet voor en hij ziet ook niet direct het langetermijnperspectief.’

Nu moet ik voor elk PPS-project met de pet langs 40.000 tuinbouwbedrijven

De oplossing voor de opvolgers van de productschappen, zoals de brancheorganisatie BO Akkerbouw, is volgens hem een Algemeen Verbindend Verklaring (AVV) voor niet-competitief onderzoek, zodat alle telers uit een sector een bijdrage betalen aan het onderzoek. ‘Maar tot op heden zie ik nog niet dat het ministerie van Economische Zaken zo’n AVV zal verstrekken. Men is bang dat een productschap 2.0 wordt gecreëerd. Geen AVV afgeven is echter in niemands belang, want daarmee blokkeer je het doel voor méér voedselproductie op de vierkante

meter met minder gewasbescherming. Een programma als ‘Kas als Energiebron’ heeft onder meer als doel om een klimaatneutrale voedselproductie onder glas te bereiken in 2020. Maar zonder geld gaat ook dat niet slagen.’

Jong initiatief

Gelukkig ziet Van den Ende hier en daar ook positieve ontwikkelingen. ‘Er is een nog jong initiatief van toeleveranciers uit de glastuinbouw die zich hebben verenigd in wat een ‘Club van 100’ moet worden. Via een lidmaatschap wil men geld voor toegepast onderzoek door Wageningen bijeen krijgen. Daar zouden zich ook primaire producenten bij moeten aansluiten, al zit daar nu juist het geldgebrek. Dan kunnen we weer consortia met een open innovatiesysteem opzetten, waarbij de kennis uit projecten voor iedere teler beschikbaar komt.’

Mondiaal moeten we naar een hogere productie om de wereldbevolking te voeden, zegt Van den Ende. ‘Met onze zaadveredelingsbedrijven hebben we goud in handen om wereldmarktleider te zijn en bij te dragen aan voldoende en gezond voedsel. Door de koppeling van publieke aan collectief-private gelden, aangevuld met Europees geld, kunnen we omvangrijke programma’s ontwikkelen die gewicht in de schaal leggen.’ ■

A photograph of Harry Paul, a man with glasses wearing a grey suit, a light blue shirt, and a red striped tie. He is smiling and gesturing with his hands as if speaking. The background is a modern office hallway with glass walls and dark pillars.

Harry Paul, Voedsel- en Warenautoriteit:

Flinke stap vooruit met nieuwe kwaliteitssystemen

Niet kwaliteit, maar prijs bepaalt de voedselproductie. Volgens Harry Paul, de baas van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, kan dit tot fraude leiden. De NVWA werkt met brancheorganisaties aan nieuwe kwaliteitssystemen. Geknoei moet worden uitgebannen.

Met het verdwijnen van de productschappen zijn wettelijke taken die in medebewind aan de productschappen waren gegeven, teruggelegd bij de rijksoverheid. De voedsel- en warenautoriteit NVWA houdt nu toezicht op dierziektebestrijding, dierenwelzijn en het gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid. De NVWA is hiervoor versterkt met 55 medewerkers.

Harry Paul staat als inspecteur-generaal aan het hoofd van de NVWA. 'Na de opheffing van de productschappen is een nieuw speelveld ontstaan dat zowel de overheid als het bedrijfsleven kansen biedt. Een voorbeeld is de introductie van nieuwe kwaliteitssystemen in de ketens. Systemen waarmee de authenticiteit en traceerbaarheid van voedingsproducten beter zijn vast te leggen. Als er iets mis is met een partij vlees of met grondstoffen, moeten we de herkomst kunnen achterhalen. Het is een flinke stap vooruit dat in de kwaliteitssystemen die nu in de maak zijn,

frauderen met voedsel veel lastiger wordt gemaakt.'

Misstanden

Over de bestaande kwaliteitssystemen in de levensmiddelenindustrie is hij kritisch. 'Een levensmiddelenproducent kan zich nu op de borst kloppen met een gezaghebbend certificaat als dat van British Retail, IFS of FSSC22000. Maar als daar volledig op wordt vertrouwd, ontstaat een situatie dat de systemen de individuele verantwoordelijkheid van de producent overnemen. Ik zie te veel zelfgenoegzaamheid. De huidige systemen garanderen onvoldoende de veiligheid en traceerbaarheid van gebruikte grondstoffen of producten. Kijk naar incidenten en fraudes zoals het vleeschandaal in 2013 bij een handelaar in Brabant, waarbij paardenvlees in rundvlees was verwerkt.'

En dat is niet het enige voorbeeld. 'Onlangs bezochten we een varkenshouder die recentelijk was

TEKST Loek Kusiak FOTO Jeroen Poortvliet

geauditeerd in het kader van een private certificering. Toch toonde onze controle aan dat de verplichte medicijnregistratie niet op orde was.

Het prijsbeleid in de voedingsketen werkt fraude en ongewenste situaties in de hand

En vorig jaar zomer werd een verboden antibioticum ontdekt bij vier kalverhouders en een melkveehouder. Ook zij waren gecertificeerd. Certificaten en systemen dekken niet altijd de risico's af. Wat ik erg zorgelijk vind, is dat producenten regelmatig de randen van de wet opzoeken als maatstaf voor de productie en niet hun eigen moraal laten prevaleren.'

Onder marktprijs

Het prijsbeleid in de voedingsketen werkt volgens Paul fraude en ongewenste situaties in de hand. 'De Nederlandse voedsel- en handelsbranche stuurt te veel op prijs en te weinig op kwaliteit. Bij de grootste voedselincidenten werd in veel gevallen onder de marktprijs ingekocht. Ook het veevoer dat antibiotica bleek te bevatten en waar veehouders

de dupe van werden, werd onder de marktprijs aangeboden. Op korte termijn geeft dit een kostenvoordeel, maar op de lange termijn ellende en schade. De individuele boer kan zijn schade ook bijna niet op de leverancier verhalen. Dat is in de levensmiddelenketen onvoldoende geregeld. De ketens zijn zeer divers en vertakt in duizenden bedrijven. Probeer dan maar eens de bron te achterhalen van een product waar iets mis mee is. En vervolgens mag de overheid de regie van zo'n incident overnemen.'

Financiële schade en reputatieverlies voor ondernemers, alsook argwaan bij de consument over wat hij in de supermarkt koopt, wil de NVWA helpen voorkomen door de kwaliteitssystemen samen met de brancheorganisaties op een hoger peil te brengen. Het actieplan van de Taskforce Voedselvertrouwen voor de sectoren vlees en zuivel biedt daar handvatten voor. Paul: 'Dit plan bevat stevige criteria voor kwaliteitssystemen, waarbij wordt voldaan aan de wettelijke eisen. Daarmee kunnen we de voedselveiligheid in de keten veel beter waarborgen.'

Risicogericht toezicht

Een team binnen de NVWA houdt zich momenteel bezig met de beoordeling en acceptatie van de nieuwe kwaliteitssystemen die begin 2016 worden ingevoerd. Paul: 'Er zijn ruim twintig systemen bij de NVWA aangemeld. Ondernemers die straks met deze geaccepteerde kwaliteitssystemen werken, geven ook toestemming voor

informatie-uitwisseling met de NVWA en de certificerende instelling. Daardoor kunnen we sneller reageren bij incidenten en crises.'

Volgens hem is van groot belang dat certificerende instellingen over goed opgeleide auditors beschikken die ook onaangekondigd bedrijven bezoeken. De NVWA kiest zelf voor risicogericht toezicht. 'Bedrijven die voldoen aan de witte lijst van aangescherpte kwaliteitssystemen worden minder vaak gecontroleerd, bedrijven die zich aan deze witte lijst onttrekken, gaan we scherp in de gaten houden. Overtreders krijgen fors hogere geldboetes dan in het verleden.'

Wat de consument op het etiket leest, moet gewoon kloppen

De privaatrechtelijke aansprakelijkheid moet volgens hem beter worden geregeld in de inkoopvoorwaarden. 'Ik zou willen dat zakenrelaties elkaar meer aanspreken op illegale activiteiten en onveilige producten. In het post-schappentijdperk moeten de nieuwe brancheorganisaties elkaar scherp houden bij het inrichten van sectoren waarop de consument kan vertrouwen. Wat de consument op het etiket leest, moet gewoon kloppen.' ■

Stemmen over de toekomst

Thijs Cuypers
directeur LTO Nederland:

Wim Oosterhuis
voorm. voorzitter productschap
Margarine, Vetten, Oliën

‘We blijven ijveren
voor breed
onderzoek’

‘Samenwerking
in keten is
onontkoombaar’

Tussen 2012 en 2015 werden de schappen afgebouwd. De wettelijke taken werden overgenomen door het Ministerie van Economische Zaken. Om de collectieve belangen te behartigen, zoeken de sectoren nieuwe verbanden. Betrokkenen aan het woord.

‘De opheffing van de schappen is een breuk met een traditie waarbij de sector en de overheid kiezen voor een bundeling van gemeenschappelijke belangen, zoals de collectieve financiering van praktijkonderzoek. Veel regelgeving is teruggelegd bij de overheid. De rest, zoals praktijkonderzoek, is nu afhankelijk van de wil van ondernemers tot private financiering.

LTO Nederland heeft meegeholpen met de oprichting van enkele brancheorganisaties. Wij besturen daarin ook mee. Deze organisaties zijn erkend door het ministerie van Economische Zaken, maar missen een Algemeen Verbindend Verklaring. Daardoor zijn ondernemers niet verplicht mee te betalen aan kennisontwikkeling voor innovaties waar ze allen profijt van hebben.

ZuivelNL en de BO Akkerbouw zijn sterke brancheorganisaties die het wel redden. Maar in de schapenhoudery, die onder het Productschap Vee en Vlees viel, ontbreekt het nu aan sturing op kwaliteitssystemen. Reden temeer voor LTO Nederland om via de brancheorganisaties te ijveren voor breed onderzoek naar dier- en plantgezondheid.’ ■

‘Om duurzaam te kunnen ondernemen en de voedselveiligheid te borgen, is samenwerking in de keten onontkoombaar. Plantaardige en dierlijke oliën en vetten zijn de basis voor veel producten, zoals sauzen en margarines, non-foodartikelen en biobrandstoffen. De branche, met bedrijven als Unilever en Cargill, heeft veel aandacht voor gezonde vetten, voedselveiligheid, recycling van afvalstoffen, biotechnologie en een duurzame voorziening van grondstoffen als soja, palmolie en zonnebloemolie.

De opvolger van het productschap, de MVO-ketenorganisatie voor oliën en vetten, zet die maatschappelijke insteek voort. De organisatie vertegenwoordigt 98 procent van de Nederlandse handel en productie. Nieuw is dat ook de tankopslag- en transportbedrijven lid zijn. We blijven deelnemen aan nationale en internationale overlegtafels met bedrijven, vakbonden en NGO's over thema's als biodiversiteit, watergebruik, rechten van werknemers en kleine boeren. Wel moeten we nieuwe relaties met de overheid opbouwen voor de handhaving van voedsel- en diervoederveiligheid.’ ■

TEKST Loek Kusiak FOTO Dirk Hol

Henny Swinkels
directeur Corporate Affairs
VanDrieGroup:

André Steijaert (FNV)
oud-bestuurslid product- en
bedrijfschappen:

Werner Buck
corporate director Public & Quality
Affairs bij FrieslandCampina:

‘Voedselveiligheid en diergezondheid blijven garanderen’

‘Bij de opheffing van de productieschappen is de overheid vergeten de zogeheten onmisbare taken voor de toekomst te regelen. Dat is zorgelijk. De dierlijke sectoren missen bijvoorbeeld een centraal orgaan waar belangen rond onder meer diergezondheid samenkomen. Nu zit alles verticaal in branches. Er zijn wel overlegmodelletjes, maar een robuuste collectieve structuur is er niet meer.

In de kalversector vragen vermindering van antibioticagebruik en controles op verboden groeibevorderaars om stringente controles. Vroeger werd er gehandhaafd via de verordeningen, tuchtrecht en boetes. Dat had een preventieve werking.

Nederland is kwaliteitskoploper in kalfsvlees; wij als VanDrieGroup exporteren naar zestig landen. We moeten onze sterke positie bewaken door voedselveiligheid en diergezondheid te garanderen. Daarom heeft de Stichting Brancheorganisatie Kalversector (SBK) nu meteen een Algemeen Verbindend Verklaring nodig voor onderzoeks- en innovatiegelden. Frappant is dat terwijl Nederland de schappen net heeft afgeschaft, een land als Frankrijk overweegt dit model juist in te voeren om de exportbelangen te ondersteunen.’ ■

‘Wij moeten op zoek naar alternatieven’

‘Door de opheffing van de product- en bedrijfschappen is de werknemersinvloed in die sectoren verdwenen. Ook worden er geen kerngegevens meer verzameld over arbeidsomstandigheden en de arbeidsmarkt. Over een paar jaar zullen politieke partijen en ondernemers die tegen de verplichte heffing waren, zeggen dat de opheffing van de schappen een historische blunder was. Ik zeg weleens: je gaat pas van het paradijs houden als je er uit vertrokken bent. De schappen hebben immers collectief bijgedragen aan de groei van sectoren, ook in de export. Paradoxaal genoeg willen België en Frankrijk het publiekrechtelijke model juist invoeren voor hun sectoren, de wijnbouw bijvoorbeeld. Wij moeten nu op zoek naar alternatieven. Het Centrum voor Ambachtseconomie tikkert aan de weg met een website waarop zzp’ers en branches als *communities* hun product in beeld brengen. Ook werken we aan een overkoepelende arbocatalogus. Daarmee bewijzen we de bonden en de werkgevers in vele ambachtelijke branches een grote dienst, want per branche is dat onmogelijk te regelen.’ ■

‘Regulier overleg nodig om crises te voorkomen’

‘Met de branche-organisatie ZuivelNL is er weer een platform voor samenwerking tussen de schakels in de keten, zoals de organisaties van melkveehouders, de verwerkende industrie, LTO en de handel. We willen hier ook andere schakels bij betrekken, onder meer op het gebied van veevoer, diergezondheid, arbeid, duurzaamheid, onderwijs en onderzoek. Belangrijk is regelmatig overleg, dus niet elkaar pas opzoeken als er een crisis is, want die willen we juist voorkomen. Met de veevoederproducenten praten we over een nieuw systeem voor nog betere kwaliteitsgaranties. Daarnaast ijveren we samen met de overheid voor het versoepelen van veterinaire barrières in niet-Europese landen, waardoor meer exportmogelijkheden ontstaan. Wat ZuivelNL beslist ook nodig heeft, is een Algemeen Verbindend Verklaring om niet-competitief onderzoek te financieren. ‘Brussel’ geeft de mogelijkheid tot een AVV voor producentenorganisaties. Dan kan het niet zo zijn dat andere landen daar wel gebruik van maken en Nederland hardnekkig niet.’ ■